

მერაბ გვაზავა

რუსთველური ფენომენი

გენიოსებს ჩვენ ვუწოდებთ ადამიანებს, რომელთაც აქვთ განსაკუთრებული მიღწევები კულტურისა თუ მეცნიერების რომელიმე დარგში. თავისი ეპოქის ცოდნაზე დაყრდნობით, ღრმა აზროვნებითა და გამახვილებული ინტუიციით ისინი საფუძველს უყრიან დიდ მეცნიერულ აღმოჩენებს, ქმნიან ხელოვნების შედევრებს. უმეტეს შემთხვევაში, მათ კომპეტენციას ერთი რომელიმე მიმართულება წარმოადგენს, მეცნიერების ან ხელოვნების რომელიმე დარგი.

მაგრამ, როდესაც გენიოსი სრულიად სხვა დარგში ამყვანებს თავისი ეპოქისათვის შეუფერებლად ღრმა ცოდნას, როცა მისთვის უცნობ სფეროში საუკუნეებით უსწრებს თანამედროვეობას, უნდა ვივლისხმოთ, რომ ბუნების სასწაულთან გვაქვს საქმე. ამგვარ უნივერსალურ პიროვნებებს კაცობრიობა ერთი ხელის თითებზე ჩამოთვლის. ჩვენ გვაინტერესებს, მიეკუთვნება თუ არა რუსთაველი უნივერსალურ გენიოსთა ამ ელიტურ ჯგუფს, საკმარისად არის თუ არა იგი შესწავლილი ამ თვალსაზრისით?!

საკითხი საგრძნობლად სცდება ფილოლოგიის საზღვრებს, შესაბამისად, ჩვენს დაკვირვებებს შემოგთავაზებთ მხოლოდ საკითხის დასმის წესით.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ ასტრონომ გიორგი თევზაძის შესანიშნავი გამოკვლევა “რუსთაველის კოსმოლოგია”.

ჩვენს მიზანს ნაშრომის მიმოხილვა არ წარმოადგენს. ეს ჩვენს კომპეტენციაში არ შედის, მხოლოდ ორიოდ საკითხზე გავამახვილებთ ყურადღებას;

ცნობილია, რომ თითქმის 17 საუკუნის განმავლობაში ასტრონომიაში გამეფებული იყო პტოლემეოსის გეოცენტრული მოდელი, რომლის მიხედვითაც სამყაროს ცენტრს უძრავი დედამიწა წარმოადგენდა.

XVI საუკუნეში კოპერნიკმა პირველმა შემოგვთავაზა მზის სისტემის ჰელიოცენტრული მოდელი, რომლის მიხედვითაც პლანეტები (მათ შორის დედამიწაც) ბრუნავდნენ უძრავი მზის ირგვლივ, მაგრამ მაშინდელი მეცნიერული ცოდნის დაბალი დონის გამო, მან საკუთარი ჰიპოთეზის დასაბუთება ვერ შეძლო და იგი ჰიპოთეზადვე დარჩა. XVII ს. დასაწყისში ასტრონომმა ტიხოდე ბრაჰემ სათანადო მტკიცებულებით შემოგვთავაზა სამყაროს გეო-ჰელიოცენტრული მოდელი, რომელიც, პტოლემეოსის მოდელთან შედარებით, შეუდარებლად პროგრესული იყო, თუმცა კოპერნიკთან მიმართებით უკანდახვევას ნიშნავდა. თანამედროვე მეცნიერების მიერ იგი კვალიფიცირებულია, როგორც გარდამავალი ეტაპი გეოცენტრულიდან ჰელიოცენტრული სისტემისაკენ, რომელმაც შეარყია ჩვიდმეტსაუკუნოვანი მეფობა პტოლემეოსის მცდარი სისტემისა, შესაბამისად წარმოადგენდა უაღრესად პროგრესულ მეცნიერულ წინსვლას.

გიორგი თევზაძე, პროფესიონალი ასტრონომი, დამაჯერებლად ამტკიცებს, რომ აღრე ტიხო დე ბრაჰემდე 400 წლით, რუსთაველმა სწორედ გეო-ჰელიოცენტრული მოდელი შემოგვთავაზა.

მხოლოდ ეს ფაქტი კმარა, რათა რუსთაველი ყველა დროის ერთ-ერთ უდიდეს ბუნებისმეტყველად ვცნოთ, მაგრამ ეს ყველაფერი არ არის.

კოპერნიკს თავისი მეცნიერულად სწორი მოდელის დასაბუთებაში ხელი შეუშალა ერთმა გარემოებამ: მეცნიერები თანხმდებოდნენ, რომ ზოგი პლანეტა ნამდვილად ბრუნავს მზის გარშემო, მაგრამ ისინი ვერ ხსნიდნენ ამ მოვლენის მიზეზს. ყველაფერს ნათელი მოეფინა მას შემდეგ, რაც ნიუტონმა მსოფლიო მიზიდულობის კანონი აღმოაჩინა; გაირკვა, რომ პლანეტა ცდილობს სწორხაზოვნად იმოძრაოს, მაგრამ მზის მიზიდულობა არ უშვებს მას; ამ ორი ძალის ტოლი მოქმედების შედეგად კი იგი ბრუნავს მზის ირგვლივ.

ახლა კი მოვუსმინოთ რუსთაველს:

**“ოტარიდო, შენგან კიდევ არვინ მიგავს საქმე სხვასა:
მზე მაბრუნვებს, არ გამიშვებს, შემეყრის და მიმცემს წვასა“.**

ავთანდილი მიმართავს მნათობს, ამ შემთხვევაში ოტარიდს (მერკურს); ავთანდილი საკუთარ მდგომარეობას პლანეტა მერკურის მდგომარეობას ადარებს, საჭიროება მოითხოვს იგი დაშორდეს თავის მზეს - თინათინს, და იაროს საკუთარი მარშრუტით, მაგრამ თინათინის მიზიდულობის ძალა მას უკან ეწევა. ავთანდილი ოტარიდს (მერკურს) შესჩივის, შენს მდგომარეობაში ვარო. აქ ჩვენთვის ასტრონომიული შინაარსია მთავარი, ოტარიდს სურს განერიდოს მზეს და საკუთარი გზით იაროს, მაგრამ მზის მიზიდულობის ძალა მას წრეზე მოძრაობას აიძულებს.

გიორგი თევზაძე ამტკიცებს, რომ აქ სრულიად ნათლად არის გამოხატული მსოფლიო მიზიდულობის კანონის მოქმედება, “მზე მაბრუნვებს (როგორც ოტარიდს), არ გამიშვებს“...

გიორგი თევზაძის მტკიცებულებას დამაჯერებლად მიიჩნევს და იზიარებს ისეთი საერთაშორისო ავტორიტეტის მქონე ასტრონომი, როგორც აკადემიკოსი ვიქტორ ამბარცუმიანი.

ამ შემთხვევაში, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე, შეიძლება ითქვას, რომ რუსთაველი ისევე დიდი ბუნებისმეტყველია, როგორც პოეტი.

ახლა კი მოვუსმინოთ ფილოსოფოს მოსე გოგიბერიძეს:

“თუ რა მხატვრული ნიჭით იყო დაჯილდოებული რუსთაველი, ეს აქედანაც ჩინებულად ჩანს: რუსთაველს უგრძენია სინათლის ჩრდილის სახელგანთქმული ფენომენი. ამას ის “მზიან ჩრდილს“ უწოდებს. მზნ-ე სტროფში ვკითხულობთ. “ველი აჩნდა მზიან-ჩრდილი“... ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ ამის წერის დროს რუსთაველი თვალთ ხედავდა ველზე წოლით მოლივლივე ჩრდილს, ანუ სინათლის ჩრდილს“.

სინათლის ჩრდილი ეს უკვე ფიზიკაა, მისი არსებობა მხოლოდ თანამედროვე მეცნიერებამ დაამტკიცა, მაგრამ ბუნების სასწაულს - რუსთაველს, სრულიად ზებუნებრივი უნარები აქვს მინიჭებული.

ზემოთქმული გვმატებს გამბედაობას, რათა წამოგიდგინოთ ერთი დაკვირვება (როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მხოლოდ საკითხის დასმის წესით).

საუბარი ეხება გამიჯნურებულ ხელოვანს.

“ვეფხისტყაოსნის“ ძირითადი იდეა გამარჯვებული სიყვარულის იდეაა. ერთგული მიჯნური მრავალ ჭირსა და ვარამს მიემთხვევა, სანამ ბედნიერებას ეწევა (“სდევს ფათერაკი მიჯნურთა, გაჭვრიტეთ, გაიცადენით“), ასეთია რუსთაველის სიყვარულის მოდელი. წრფელი და უანგარო გრძნობა აუცილებლად ბედნიერებით დაგვირგვინდება. რუსთაველი, ჩვეულებებისამებრ, ნააზრავს

აფორიზმში მოაქცევს ხოლმე, მათემატიკური აქსიომის მსგავსად, რომელიც საბოლოო ვერდიქტია და რევიზირებას აღარ ექვემდებარება. მიჯნურობის შესახებ საბოლოო სიტყვას იგი ბრძენსა და გამოცდილ მეფე როსტევანს ანდობს:

“ბრძენთა უთქვამს სიყვარული, ბოლოდ მისი არ-წახდომა“.

ერთხელ კიდევ გავიმეოროთ: თუმცა რუსთაველი ქალ-ვაჟის სიყვარულს განმარტავს, როგორც ხელობანი ქვენანი, რომელნი ხორცთა ჰხვდებიან“, მაგრამ იქვე აღნიშნავს: “მართ მასვე ჰბაძვენ, თუ ოდენ არ სიძვენ, შორით ბნდებიან“.

საუბარია ზეციურ. მიჯნურობაზე, ხორციელი სიყვარული მას ედარება, თუ იგი წმინდაა და სიძვას არ შეიცავს.

ნათელია, რომ რუსთაველი მიწიერ სიყვარულს მიიჩნევს კეთილშობილურ, წმინდა გრძნობად, ხოლო მიჯნურთა ურთიერთლტოლვას, კანონიერ და ღვთისათვის სათნო მისწრაფებად.

გამარჯვებული სიყვარულის იდეის გათვალისწინებით რამდენადმე უცნაური გვეჩვენება ერთი სტროფი პოემის პროლოგიდან:

“ხამს, მელექსე ნაჭირვებსა მისსა ცუდად არ აბრკობდეს, ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აშიკობდეს, ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს“.

გამიჯნურებული პოეტი სიყვარულისაგან განცდილ ნაჭირვებს (სევდას, მწუხარებას) ცუდად არ ფანტავდეს, როგორც ჭეშმარიტ მიჯნურს შეეფერება “ერთი სამიჯნურო“, მისთვის ხელოვნობდეს და ამკობდეს, მაგრამ “მისგან კიდე ნურა უნდა“, მთავარია “მისთვის ენა-მუსიკობდეს.“

გვეჩვენება, რომ გამიჯნურებულ ხელოვანს რუსთაველი პირად ბედნიერებას არ უსურვებს. მისთვის ხელოვნებაში წარმატება უფრო მნიშვნელოვანი და ფასეულია, ვიდრე ბედნიერად დაგვირგვინებული მიჯნურობა. არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ სულით და ხორციტ ხელოვანი რუსთაველი ხელოვანისგან ასეთ მსხვერპლს მოითხოვს, ხელოვნება, რომელსაც საკაცობრიო მნიშვნელობა აქვს, ბევრად ფასეულია, ვიდრე პირადი ბედნიერება.

გასაკვირი აქ სხვა რამ გახლავთ და სწორედ ამაზე გვინდა გესაუბროთ:

გავიხსენოთ ზიგმუნდ ფროიდის “ხელოვნების თეორია“. ამ თეორიის თანახმად, ადამიანის ყველაზე ძლიერი ენერგია სექსუალური ენერგიაა, რომელიც ფსიქოანალიზში ლიბიდოდ იწოდება. როდესაც ადამიანი, რაიმე მიზეზით, ვერ ახერხებს ამ ენერგიის რეალიზებას, ანუ სასიყვარულო მიზნის მიღწევას, ლიბიდო, რომელიც არ ქრება, იწყებს ადამიანის რყევას და იწვევს ფსიქიკურ დეფორმაციებს, მაგრამ ეს რიგით ადამიანებში, დიდ ადამიანებს კი აქვთ უნარი ეს ენერგია სხვა მიმართულებით წარმართონ, მოახდინონ მისი სუბლიმაცია (მიმართულების შეცვლა და გამოყენება სხვა მიზნებისათვის). ფროიდის მიხედვით, სწორედ ასე, და მხოლოდ ასე იქმნება ხელოვნების შედეგები და ხდება სამეცნიერო აღმოჩენები. ერთი სიტყვით, დიდი ადამიანის პირადი უბედურება ბედნიერებაა მთელი კაცობრიობისათვის.

დავუბრუნდეთ რუსთაველს:

“ხამს, მელექსე ნაჭირვებსა, მისსა ცუდად არ აბრკობდეს...“

საუბარია სწორედ ლიბიდოზე, არარეალიზებულ ლტოლვაზე, რომელიც ამაოდ არ უნდა გაიფანტოს, რამდენადაც სწორედ იგი წარმოადგენს უპირველეს საშინ მასალას ხელოვნებისათვის; მეტისმეტად მკაფიოდ აზრი გამოხატული

საიმისოდ, რათა იგი უბრალო დამთხვევად მივიჩნიოთ, ხოლო სტროფის დასასრულს კატეგორიული “მისგან კიდევ ნურა უნდა“, ყოველგვარ ეჭვს გვიფანტავს, რუსთაველმა მე-12 საუკუნეში იცოდა ის, რაც ფროიდს მე-20 საუკუნეშიც კარგა ხანს არ დაუჯერეს.

თუ ეს თვალსაზრისი სწორია, მაშინ ჩვენ ყველა დროის უდიდეს ფსიქოლოგთან გვაქვს საქმე.

მოვუსმინოთ ცნობილ ფსიქოლოგს, ვლადიმერ ლევის:

“ტვინის სიღრმისეულ ემოციურ მექანიზმში არის რაღაც ქანქარის მსგავსი: რაც მეტია გადახრა ერთ მხარეზე, იმდენად მეტია მეორეზეც. რაც უფრო ძლიერია ტკბობა, შემდეგ ამდენადვე ძლიერია ტანჯვაც, რომელიც გვაიძულებს, ტკბობის გამეორებები ვეძიოთ. ქანქარის პრინციპი ორგანიზმის სავსებით განსხვავებულ სისტემებშია განხორციელებული: სუნთქვაში, გულის მოქმედებისა და თვით ნაწლავების მუშაობაშიც კი. ეს არის სქემა, დამბადებელი რიტმთა დასებისა, რომელიც საოცარი მულმივობით მეორდება ბიომოლეკულებშიც, ტვინის სხვა მრავალ, არაემოციურ სისტემებში“.

“სწორედ ეს ქანქარა, ყოველივე გარეგანის მიუხედავად და მასთან რთულ ურთიერთზემოქმედებაში, ქმნის ემოციათა მოძრაობას ორივე, და არა მხოლოდ ერთი, რომელიმე სასურველი მიმართულებით“.

ადამიანის ტვინში არსებობს სიამოვნებისა და უსიამოვნების ცენტრები. როგორც ირკვევა მათი მონაცვლეობა ქანქარის პრინციპზეა აგებული: ეს ნიშნავს, რომ ადამიანები, დამოუკიდებლად მათი სოციალური მდგომარეობისა, გარეგნობისა, სიმდიდრისა, სიღარიბისა, მონობისა, მეფობისა, ერთ საკითხში თანასწორნი არიან: ცხოვრებისგან სწორედ იმდენ სიამოვნებას მიიღებენ, რამდენსაც უსიამოვნებას.

ახლა კი დავუბრუნდეთ რუსთაველს:

**“ტარიელ ეტყვის: “ჰე, დაო, მით ცრემლი აქამდინია,
საწუთრო ნაცვლად გვატირებს, რაც ოდენ გაგვიცინია.
ძველი წესია სოფლისა, არ ახლად მოსასმინია“...**

შესაძლოა, ეს ზოგადი თქმა იყოს, მაგრამ რუსთაველისაგან ყველაფერია მოსალოდნელი, ამიტომაც ასე ვკითხულობთ: ცხოვრება სწორედ იმდენს გვატირებს, რამდენიც გაგვიცინია, რომ აღარაფერი ვთქვათ იმაზე, რომ ეს ცხოვრების სველი და კარგად ცნობილი წესი ყოფილა.

დამოწმებული ლიტერატურა

- მ. გოგიბერიძე, 1961 - მ. გოგიბერიძე, რუსთაველი. პეტრიწი. პრელუდიები, თბ., 1961.
- თ. ჭილაძე, 1983 - თ. ჭილაძე, ვარდის ფურცლობის ნიშანი, “მნათობი“, №10-11, 1983.
- ზ. ჭავჭავაძე, 1984 - ზ. ჭავჭავაძე, დვირე და წუელი, “კრიტიკა“, №1, 1984.
- გ. თევზაძე, 1984 - გ. თევზაძე, რუსთაველის კოსმოლოგია, თბ., 1984.
- ვ. ლევი, 1982 - ვ. ლევი, ნადირობა ფიქრზე, თბ., 1982.

MERAB GVAZAVA**RUSTVELIAN PHENOMENON**

Great scientific discoveries and art masterpieces are produced by geniuses but when a genius of one field reveals deepest knowledge and understanding of other fields supposedly less known for him and even there he greatly exceeds the time, then we can regard the phenomenon as one of the miracles of the Nature.

The universal **personae** I mean here can be count a handful in the human history. This paper discusses the question whether Rustaveli belongs to the group of such kind of rare geniuses and if so then, whether the question has been provided due scholarly studies.

To this end in this article I discuss G.Tevzadze's research "Rustaveli's Cosmology" in which the author referring to Copernicus' heliocentric model and Brahe's (1546-1601) astronomic theory concludes that 400 hundred years earlier than those of the Fathers of new astronomy Rustaveli had proposed exactly the Geo-Heliocentric model. Only after the discovery of Newton's law of gravity were the doubts against the truthfulness of Copernicus' theory vindicated.

In the very stances of the poem where Avtandil addresses celestial bodies there is succinct expression of the essence of the law of attraction that reveals Rustaveli's great knowledge in the science.

In this paper, based on the analysis of the prologue of the poem, just for the purpose of posing the question merely I would like to present my observation in accordance to Freud's theory of Art saying that creative personae have it in them to direct libido to various ends that leads them to producing masterpieces and to great scientific discoveries.

The analyzed stances confirms that Rustaveli, like great psychologist, offered similar ideas for several centuries before.

Levi, one of the prominent psychologist of the 20th c gives the study of the emotional interaction of human being. In the stances where Taniel speaks about the life philosophy he says that ' life makes us cry balanced with our capacity of laugh and delight.

Rustaveli as a phenomenon is far ahead of his century and his poem features great life wisdom.